

ЕЛЕМЕНТИ КОСМОГОНИЈСКЕ ОПТИКЕ У ПОЕЗИЈИ ЉУБИШЕ РАЈКОВИЋА КОЖЕЉЦА

ГОРАН ВУЧКОВИЋ

Зајечар

Резиме: Размотрени су космички мотиви у поезији Љубише Рајковића Кожељца.

Кључне речи: космички мотиви, Љубиша Рајковић Кожељца

Чини се да је Љубиша Рајковић Кожељца, ваљда од како зна за себе, био на ТИ са васионом. Увиђајући да нас је „сунце измислило”, овај песник се одувек осећао сунчевим подаником. У песми *Крилато срце* он вели: „нахранити душу / бемртном небеском храном / по калу гацати / звезде гледати / човек бити”. Кожељца сматра да се човек и усправио да би поглед свој према небу управо. Свестан је тога да „и ноћ дође да би се видело више”.

Небо је за Кожељца књига непрочитана, а космос са својим безбројним и бескрајним мировима тајна над тајнама, нешто што је еуклидском уму непојамно, несагледиво, необухватљиво, а (за дивно чудо!) ипак, можда, сазнатљиво, одгонетљиво ... Ако је у космосу све умно уређено, а јесте, онда је космички ум извесност, и управо њега можемо подвести под појам бога. Можда бога и нема, али нема никакве сумње у то да је он врхунски математичар.

Кожељца је уверен у то да је умно све што постоји и да је мудрост над мудростима: бити, постојати. Стога он на постојање живота на Земљи гледа као на највеће богатство космоса, на оно што је у њему највредније. Космос без икаквог живота у њему, по Кожељцу је потпуно бесмислен, пустош права. С те стране узето, на Земљу се може гледати и као на средиште космоса, као на тачку његову централну из које ће (попут панспермије) живот букнути на цео космос, експлодирати у васколики космички простор, биће то ВЕЛИКИ ПРАСАК ЖИВОТА. Да би се до тога дошло човек се најпре мора изборити да живот на Земљи опстане. Наиме, парадокс је, и то велики, у томе што је управо човек са својим садашњим моћима огромним,

заправо највећа опасност не само за себе већ и за цео овоземаљски биосвет. Ако би, недај боже, дошло до ланчане термонуклеарне реакције на Земљи, изазване евентуалним атомским ратом, у делићу секунде нестало би, са Земљином пропашћу, и све оно до чега се дошло мномилионском и многотрпном биоevolуцијом у овом кутку космоса, можда само у њему. Као највећа драгоценост космоса, за коју за сада знамо (уколико то није наш испразан антропоцентризам) човек је одговоран за то куда иде матица људског рода, чему суштинском тежи врста којој припадамо, шта ће нама “бити на пошљетку” И јесмо ли кадри да судбину своју узмемо у своје руке. Све док увиђамо да се ни за шта битно у космосу не питамо, да смо “сламка међу вихоровима”, дакле потпуно беспомоћни кад су у питању елементарне силе космичке, сићушни и ништавни, не преостаје нам ништа друго до да ставимо главу у шаке и да безутешно плачемо или, пак, да склапамо руке И дижемо поглед к небу вапијући усрдно: боже, знамо да те нема, али подари нам милост своју. И кад се крстимо и кад клањамо (челом земљу дотичући), ми ништа друго не чинимо но Свемогућег молимо за милост његову, најскрушеније, најусрдније. На колена се пред богом пада, до земље се сагиба, али се и усправља, устаје ...

Премда у основи свога бића атеист, Кожељац има и тренутке најискреније побожности у којима се најпреданије моли Творцу, као, рецимо, у песми *Молитва* (из збирке *Пут у Есхатон*): „помози ми / о Свемогући / да се обучем / у милосрђе / доброту / смиренуумље / и духотрпељивост // помози ми / да уђем у себе // помози ми / да умом станем пред Тобом // помози ми / у срцу ти се молим / помози ми”. Овако пева овај песник зато што је свестан тога да нигде неће наћи бога ако га не нађе у себи.

Кожељац је киван на бога не због његовог, наводног, изгона прародитеља наших из раја већ због његовог огрешења о живи свет уопште. То се најбоље види у песми *Грехота*, у којој се каже: „нека је благословена / непослушност праоца // (ако ти је до раја / створи га сам / мајчин сине) // рачунао је на змију Бог / већ при стварању Адама // али што изагна из раја / оволико животиња недужних // шта су му оне згрешиле”.

У својим футуристичким маштарирјама Кожељац снева о животу без зуба, без ножа, без смрти. Ужаснут је тиме што је човек (јер му је дата глад) подарио читав биосвет, што је човек још увек марвено гробље, што је, дакле, човек и даље нечовек.

Упркос свему, Кожељац непоколебљиво верује у то да је „живот јачи од смрти, грло од ножа”.

Готово сваки стих Кожељчеве песме дрхтури, трепти и зари неизрецивом опијеношћу висином. Њоме се занесешћује, њоме одише, њоме плени.

И кад животињу у себи намирује са пар виршли са мало више сенфа, Кожељац је озарен осмехом Сфинге, али из видног поља не испушта ни њене шапе, канце и реп.

Елем, можда је човек, по Кожељцу, космичка звер којој је суђено да зверству главе дође, да га искорени.

Овај песник је „дрв заљубљен у нетрулежно”. Сваком пором своје сензибилности он осећа да дух људски не припада царству гњилости. Смртно биће човеково, у Христа обучено, тежи вечности. Човек неће моћи да избегне своју бесмртност, он је предодређен за вечитост, као што је за вечитост предодређен и сам космос. Космос је вечит, па како да и човек не буде вечит, јер човек је такође космос, космос у малом.

Кожељчева песма дише спасоносном речју и ту реч он нуди читаоцу. Окрепљујућа је она, јер и овај песник, попут Бране Петровића, може рећи: „појио сам себе надом”.

„Кад си пјан од заноса, / само ти је смрт тријезна” - певао је својевремено Мирослав Ђуровић. Пева данас слично томе и Љубиша Рајковић Кожељца, само што за мото готово сваке његове песме може да се узме стих Србољуба Митића: „И ево побеже човек од свесмрти”.

Свечовек Кожељчев наликује оном Велимировићевом. Иначе, лиричар овај има и нешто имхотепског у себи. Наиме, он се поверава: „пред сваким Коптом би требало / да клекнем / као пред пирамидом // да приклоним главу / и дуго ћутим // ја / син Сунца”.

Своје **ја** Кожељца поима као магму звездану и стога у песми *Сунце* пева:

*Вршњаци смо сунце и ја,
Гледамо и ружно и лепо.
Без сунца би небо било слепо,
А моје и за слепце сија.*

*Сунце моје је моје **ја**, које
На много ватри се пече.
Оно зна да живот улудо тече
Онима што огња се боје.*

*И зато сунце моје греје
Усред сунца, и то све је
Неразмрсив један сплет.*

*У сунцу моје **ја** не сагори.
О, хвала ти, Боже, што ме створи
Да из сунца гледам овај свет.*

Песник, дакле, увиђа да је његово **ја** оличено у сунцу као Богу. Поимајући себе као сунце у сунцу, он се може обратити себи речима древне самоспознаје: **tat twam asi** (то ти јеси).

Логос је оно што утемељује светлосно биће песниково.

Душа песникова небом се причешћује. Као једном од пламених поета, њему свемогућство светом тајном шапти. То су ретки тренуци откровења, тим драгоценији што су богомдани. „И тек тада ја разумех мис'о / коју је Пре

свих пис'о и потпис'о" певао је још у најранијој младости Кожељац (*Треперења*, Зајечар, 1971).

И за Кожељца, као и за Дучића, „бог је помало све што зари”, а пошто је бог оличење љубави, разумљива је песникова жудња за сједињењем с небом. У песми *Небулијум* из збирке *Сонети* (Неготин, 2012) песник се мишљу пропиње ка небу и вели:

*Њиме се причестити. Оним чега
На Земљи нема. Бити небесник
Примајући у себе Њега,
Не бити сужањ, бити песник,*

*Светлост што поје, што слави
И храни се Њиме. Име
Његово имати у срцу, у глави,
У души, сржи; бити исто с њиме.*

*Сјединити се с небом, из кала
Винути се ка сунцу бесмртија.
Видети Њега у свему што сија,*

*Што греје и зари, срцем држи,
Огњем љубави који је кадар да спржи
Сва зла, да би нада процветала.*

Песника ужасава животињизам новог светског поретка, његов дехуманизам, рашчовечивање човека, искорењивање човекове божанске природе, гашења свега сунцоликог у њему. У песми *Повратак људскости* (*Сонети*), пледирајући за очување искре божанске у души човековој и уздајући се у оне још нерођене (да ће бити човеколикији од нас), вели:

*Он далеко је, ал' му се ваља надати.
Без њега човека нема, остаће да се цери
Луцифер што ће у нама Бога надвладати,
Што анђела бити неће, што ће људи и даље бити звери.*

*Звери над зверима! Јер, нису људи врране,
Те да једни другима не ваде очи.
Црњи су од гаврана! Остају незнањихане
Колевке многе, из многих крв се точи.*

*Лаж је да човек вучју ћуд има,
Ал' много је нељуди међу људима.
Можда ће тако бити довека,*

*Ал' на нама је да се клањамо жртви.
Да с нељудима ратујемо и мртви.
Да не жалимо живот за човека!*

Хераклитовски „мрачан”, Кожељац свеколику стварност, како овоземаљску тако и космичку, поима као дијалектичар, што се може видети и из његове песме *Лов (Сонети)*, која гласи:

*У јату Ловачких паса
Друкчије не може ни бити:
Зуб имаш, и глад, те убити
Ту закон је свих раса,*

*И свег живота. Пуна је васиона
Мртвих сунаца. Тек ту су могући животи
Где се мре. Дрхти, ено, и она,
Не само ми, космоса хотентоти.*

*И кроз то траје. Кроз дамар тај,
Сузу, бол, неправду, страх,
Кроз трепет, бригу, дрхтај,*

*Немир, неспокој, трк и бег,
Да би на крају од тога свег
Остао бескрај, остао прах.*

И поред песимистичких призвука у неким од оваквих песама, посве је извесно да Кожељац, по природи својој (и људској и песничкој), није песимист. Напротив! У песми *Под каменом цвет* (из истоимене збирке, Књажевац, 1973) он има и стихове: „вера гасне, ал' остаје нада, / ноћ је само наговештај зоре”. По њему, рођење је „последница смрти”.

Као и Шпенглер, Кожељац види пропаст Запада. Прориче му сигурну пропаст стога што се Запад, махом, зверски понаша, а зверима (убеђен је овај песник) нема опстанка. Згрожен над бестијалношћу оних корји су нас засули осиромашеним уранијумом, Кожељац је песму *Магреб (Сонети)* завршио стиховима:

*Зорњачу гледам на истоку.
И та суза што у мом оку
Јавља се, топла је, и Бог је види.
На рану дишем, ал' се не стиди
Ничег свет тај на ђавољој стази.
Крвав је исток, ал' на западу, ипак, сунце залази.*

Ко прода душу ђаволу, пресудио је себи. Савез са Сатаном погубан је већ тиме што њега склапа бездушник, нечовек. Иначе:

*вечност, је заљубљена
у дела пролазности
и време меси опет све у хаос
безгранично одано неком свом поретку
који није људски*

(из песме *Дурбин*)

За поетику Кожељчеве лирике, а нарочито за оптимистичку настројеност овог песника, карактеристична је песма *Пророчанство (Сонети)*, у којој се вели:

*Не, Земља пропасти неће !
Ти, црна рупо, извини!
Није она космичко смеће
Ни луд возач на кривини.*

*Неће јој главе доћи
Ни ратови ни наука.
Неће то они моћи.
Ни Сотона! Мука*

*Животна наставиће се. Да, да!
Мудра је Земља, она зна куда иде.
Крај њен људске очи ће да виде*

*С краја космичког ко зна ког.
Човека неће бити тада,
Тад ће он бити БОГ.*

Кожељац, дакле, непоколебљиво верује у то да ће Човек успети да семе своје људско распе по читавом Космосу, да читав Космос засеје умним семеном. Ако га Бог у томе већ није предухитрио!

Кад човек овлада божанским моћима, кад себе обесмрти, он ће - убеђен је Кожељац - по својој мери кројити светове.

О овом нашем на Земљи (који је, наводно, Бог створио) знамо шта су рекли Лајбниц и Волтер, па и Шопенхауер, а даће ваљда Бог да онај Човеков (још нестворен) буде савршенији. Уосталом, можда је и за Бога најпапетније да постане Човек. Истина, тешко је то очекивати од њега, „старога крвника”, но није ни сасвим искључено, тим пре што су - као што се зна - чудни путеви Господњи.

У песми *Шта је Бог (Сонети)* Кожељац је саопштио своју визију Бога. Она изгледа овако:

*Јер, шта је Бог ако не мудрост космичка,
Што све устројила је умно?
Зар бисмо ми били биће разумно
Да небеска нисмо клицка?*

*Зар бисмо тако здушно стремили к небу
И сунцу да смо само из земаљског кала?
Да ли би и онда божанска искра сјала
У сваком нашем вину, у сваком хлебу?*

*Да ли би и онда ракете ка небу летеле?
Да ли би и онда звезде на нашу трпезу слетеле,
Попут космонаутског праха?*

*Да л' бисмо и тада ка небу гледали
Чезнутљиво, да л' бисмо за Христом плакали
До уре смртне, до последњег даха?*

Далековидо загледан у време које долази, Љубиша Рајковић Кожељац пророчује еру човекову, како и гласи наслов једне од његових песама из збирке *Сонети*, а из ње цитамо:

*Бити Бог и по својој мери
Кројити светове, бесмртан бити,
Свемоћан, биће то у некој ери
Која ће Космос препородити*

*И твојим се именом звати.
Ти тада нећеш знати
Како се мре, ни шта је бол и зло.
Смрт, шта беше то?!*

*Темељ свих темеља бићеш тада,
Садашњи смртниче. Чујеш ли зов
Мртвих и нерођених? Пострада*

*Смртност твоја. Век је то нов!
Нема решења! У тој ери
Ни зуба, ни ножа, ни звери!*

Ето, чини се да без Утопије нема ни Поезије.
Крај њен људске очи ће да виде

Г. ВУЧКОВИЋ

**ELEMENTS OF COSMOGONICAL OPTICS IN POETRY
OF LJUBIŠA RAJKOVIĆ KOŽELJAC**

Cosmical motifs in the poetry of Ljubiša Rajković Koželjac have been considered.

Key words: Cosmical elements, Ljubiša Rajković Koželjac